

Az Egyetem történetének rövid áttekintése (1635-1950)¹

Pázmány Péter esztergomi érsek 1635. május 12-én adta ki egyetemünk alapítólevelét. Pázmány nagy összegű alapítványával kétkarú, bölcsészeti és teológiai fakultásból álló akadémiát hozott létre a törökök által meg nem szállt Nagyszombatban, az esztergomi érsek akkori székhelyén. A császári és királyi megerősítés után 1635. november 13-én kezdődött meg a tanítás a nagyszombati Egyetemen, előbb a bölcsészeti karon, majd a teológián is. Az új egyetem belső szervezete jezsuita jellegénél fogva különbözött a klasszikus, belső önkormányzattal bíró egyetemektől. Élén a Rector Magnificus állt, aki egyben a nagyszombati jezsuita kollégium igazgatója is volt, így mindenkor a rend generálisa nevezte ki. A karok élén itt is dékánok álltak, akiket nem választottak, hanem meghatározott tárgyak professzorai felváltva töltötték be a tisztségeket. 1667-ben az egyetem újabb karral egészült ki: megkezdte működését a jogi fakultás is.

Mária Terézia 1769-ben adománylevelét adott ki, amelyben az Egyetemet „királyi pártfogásába” vette, vagyis hivatalosan is állami irányítás alá helyezte. Oklevelében már jelezte, hogy szándékában áll az Egyetemet tovább bővíteni. E szándék jegyében kelt ugyanez év novemberében az a rendelete, amelyben Orvosi Kar felállítását határozta el. Ezzel 1769-ben az Egyetem szervezete teljessé vált, létrejött az első klasszikus felépítésű, négy karral rendelkező magyar egyetem. Akkoriban jelentkezett az igény, hogy az Egyetemet Nagyszombatból az ország egykori fővárosába, a centrális fekvésű Budára helyezték át. 1777 augusztusának végén az Egyetemet a budai királyi palota épületeibe költöztették. Az ünnepélyes kiállítású oklevél, a Diploma Inaugurale, melyet Mária Terézia 1780. március 25-én írt alá, részletesen összefoglalta az Egyetem jogait, belső szervezetét, felsorolta birtokait, amelyekből önálló egyetemi alapot képezett.

A reformkor végén, az 1840-es években egyre erőteljesebben jelentkezett az Egyetem modernizálásának igénye. Batthyányi Lajos, az ország későbbi első miniszterelnöke úgy nyilatkozott, hogy az Egyetem minden részében reformokra szorul, mert a tudományos közvélemény most az elavultság fészkeként tekinti. Mások már utaltak a lehetséges megoldások között a tanszabadság bevezetésére is.

Egyetemünk történetének legszebb korszakai közé tartozik 1848 tavasza. A pesti, március 15-i forradalom megívásában döntő szerepe volt az egyetemi ifjúságnak. A diákok

¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635-2002 (szerk.: Szögi László, Budapest 2003, ELTE Eötvös Kiadó) alapján

már március 17-én összeállították kilenc pontból álló reformkövetelésüket. A követeléseket küldöttség vitte Pozsonyba az üléselő országgyűlésre, így számos részletük bekerült az Egyetemről szóló 1848-as törvénycikkbe. A márciusi forradalom egyik vívmánya volt az 1848. évi 19. törvénycikk a magyar Egyetemről.

Mivel a magyar forradalomnak nem adatott meg a lehetőség az Egyetem korszerűsítésére, a nélkülözhetetlen változtatásokat a győztes bécsi abszolutizmusnak kellett elvégeznie. A szabadságharc leverése után alapos tisztogatást végeztek a tanári karban, több professzort elbocsátottak, néhányat börtönbüntetésre ítélték.

Az Egyetem hallgatóságának többségét a későbbiekben is változatlanul a jogászok tették ki. Ennek oka nemcsak a jogi pálya hagyományos népszerűségében rejlett, hanem abban is, hogy az új, centralizált közigazgatás nagyszámú jogi végzettségű hivatalnokot igényelt. A pesti Egyetemen csak 1862-ben állították fel a Tanárvizsgáló Bizottságot, amely ettől kezdve jogosult lett tanári oklevél kiadására.

Az 1867-ben létrejött osztrák-magyar kiegyezés után az Egyetem dinamikus fejlődésnek indult. Trefort Ágoston hosszú minisztersége idején a budapesti Tudományegyetem az ország igazi szellemi központjává vált. A végül változatlan szervezetben továbbműködő egyetemen Trefort elsősorban az orvosi- és természettudományok fejlesztésére helyezte a fő hangsúlyt. A Bölcsészeti Karon, amelytől szervezetiileg még nem különült el a természettudományok oktatása, egymás után kaptak önálló katedrát, sőt laboratóriumokat az önállósuló tudományterületek. E megállapítás érvényes a szintén gyorsan differenciálható humán tudományokra is. Ugyancsak ezekben az években kaptak új otthont a különböző természettudományi tanszékek és az Egyetemi Könyvtár, majd sor került az új központi épület felépítésére is. Egyetemünk ezekben az években sokat hozott be a fejlettebb európai országok univerzitásaihoz képest korábban mutatkozó lemaradásából.

A diákok létszáma 1890-től az első világháborúig megduplázódott, és az intézmény újabb épületekkel bővült az 1910-es években. A bővítések azonban alig enyhítettek a zsúfoltságon, és nem segítettek az egyre nagyobb anyagi gondokkal küszködő hallgatóságon.

A világháború csupán elodázta a problémák megoldását. A hallgatói létszám átmenetileg csökkent, de a háború végén a frontokról visszaözönlő hallgatók tömegei elviselhetetlenné tették a zsúfoltságot, és egyre nagyobbá a diáknymórt. Az 1918. október végén kitört polgári demokratikus forradalomhoz sok egyetemista csatlakozott lelkesen, és megalakuló vagy újjáalakuló szervezeteik egyre erőteljesebben követelték az univerzitás korszerűsítését, a diákság szociális problémáinak megoldását.

Az egyetem 1921-ben hivatalosan is felvette alapítójának nevét, s ettől kezdve a királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem nevet használta. Az egyetem fennállásának 300. évfordulójáról barokkos pompával megrendezett ünnepségen emlékeztek meg. A magyar felsőoktatás e nevezetes ünnepére 81 európai és amerikai egyetem küldte el delegációját, olyan nemzetközi figyelmet fordítva ezzel a budapesti egyetemre, amely a magyar egyetemi életben addig példa nélküli volt. Az országgyűlés külön törvényekben emlékezett meg az egyetemről, emlékérmeket bocsátottak ki, és elkészültek a négy kar történetét bemutató monográfiák.

A második világháború kitörése megnehezítette az egyetem működését. A nyilas kormányzat 1944 őszén az egyetem Németországba való kitelepítésére adott parancsot, de ennek végrehajtását a tanárok megtagadták, és döntő többségük Budapesten maradt. A háború befejeződése után, az egyetem újjáépítése még 1945-ben megkezdődött, de elég lassan haladt. Az oktatás feltételeinek megteremtésével egyidőben sürgetően napirendre került az egyetemi képzés tartalmi reformja is.

1948-ban a közigazgatási képzés a jogi karra került át, így két évig a fakultás hivatalos neve Jog- és Közigazgatás-tudományi Kar lett. 1949-ben megtörtént a Bölcsészettudományi Kar többször javasolt kettéválasztása és megalakult a Természettudományi Kar. 1950-ben szinte egyik napról a másikra leválasztották az egyetemről a Római Katolikus Hittudományi Kart, az intézmény alapító fakultását. 1951-ben az Orvostudományi Kar is önállósult, viszont kari hatáskört kapott az Orosz Intézet. Ez később Lenin Intézet néven működött, és 1954-ben vált ki az egyetem keretéből, de 1958-ban újra a bölcsészkar része lett.

1950 nyarán Eötvös Lorándnak, egykori tanárának, a világhírű fizikusnak nevét vette fel a budapesti Tudományegyetem.